

Isolaatiota vastaan

PALDÄN, Leena & PIETILÄ, Kauko (toim.). Kansallinen kulttuuri. Kollokvioraportti. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Julkaisuja, sarja B: 3*, 1981. 125 s.

Kun viime vuosina on puhuttu yhtäältä ylikansallisen kulttuuriteollisuuden tunkeutumisesta hämärtämään kansallisen kulttuurin pyhää alttaria sekä toisaalta on arvovaltaiset nimet johdotähtinä kaivettu kansallisen menneisyyden välillä jo ruohottuneita hautoja, on miltei unohtettu muuan erinomaisen tärkeä seikka. 'Kansallinen kulttuuri' on otettu ongelmattomana käsitteenä; sen erittely ja täsmentäminen ovat saaneet jäädä käydyssä kulttuuripoliittisessa polemiikissa, joka näin ei ole kohonnut juuri iskulausedemagogiikkaa korkeammalle.

Tässä perspektiivissä Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen ja Tiedotusopillisen yhdistyksen joulukuussa 1980 järjestämän Kansallisen kulttuuri -kollokvion aineisto on julkaistuna mitä tervetullein ja tarpeellisin panos keskustelun tason nostamiseksi - siitä huolimatta, että tällainen artikkelikokoelma on aina ja väistämättä kokoonpanoltaan ja tasoltaan kirjava.

Kaikessa heterogeenisyydessään raportti kertoo ainakin kahdesta seikasta: ensiksi siitä, että 'kulttuuritutkimuksen' näkökulma on yhä ajankohtaisempi tiedotusopin kannalta, ja toiseksi siitä, että kansallinen kulttuuri todellakin on nähtävä hyvin problemaattisena ja risiiritaisena.

Kumpikaan edellä sanotusta ei ole millään lailla uusi keksintö. Kuten Tarmo Malmborg omassa artikkelissaan huomauttaa, kulttuuritutkimuksen perinne on syvästi juurtunut itse tiedotusopillisen tutkimuksen syntyyn. Tällä hän viittaa saksalaiseen vuosisadan alun lehdistöoppiin, jota laajasti ottaen voidaan pitää hermeneuttisen ajatteluperinteen ilmentymänä. Hermeneutiikan perustanlaskijoistahan esim. Rickert nosti kulttuurin ihmistieteiden spesifisyyttä luonnehtivaksi käsitteeksi. Sittemmin kulttuurin käsite on ajankohtaistunut tiedotusopissa

mm. englantilaisen cultural studies -tradition (josta ks. Paldän 1980) ja miksei - ainakin terminologian tasolla - amerikkalaisen massakulttuuritutkimuksen myötä. Meillä Suomessa näkökulma lienee tutuin viime vuosien tutkimuskohdekeskusteluista, joissa juuri Malmborg (erityisesti 1981) on korostanut tiedotusopin roolia kulttuuritutkimuksena.

Kansallinen kulttuuri -raportissa tämä ajattelutapa ilmenee vaikkapa alustajien edustamisessa tieteenaloissa: mukana ovat mm. filosofia ja aatehistoria, historia ja kirjallisuudentutkimus; varsinaisia tiedotustutkijoita joukossa ei ole kuin yksi. Tiedotusoppi talsii siis jälleen jonkinlaisessa tieteen tienristeyksessä, mutta *toisessa mielessä* kuin naiivin prosessimallin kaudella. Nykyinen tutkimus tavoittelee selvästi uutta synteesiä, perinteisen insinöörijärjen ylittävää rakenteellishistoriallista kokonaisuymmärrystä.

Mitä taas tulee kansallisen kulttuurin problemaattisuuteen, kannattaa muistaa, että siitä muistutti kaukaa viisaasti jo Lenin artikkelissaan, joka käsitteli kansallisuuskysymystä (Lenin 1913, 83-84). Hän esitti, että "*jokaisessa* kansakunnassa on olemassa" - demokraattisen ja sosialistisen kulttuurin aineiden ohella - "myös porvarillista (...) kulttuuria - ja sitä paitsi ei ainoastaan 'aineksina', vaan *vallitsevan* kulttuurin muodossa. Siksi 'kansallinen kulttuuri' yleensä on tilanherrojen, papiston ja porvariston kulttuuria."

Tätä perustotuutta ("joka marxilaiselle on aapistotuus") sivuavat Kansallinen kulttuuri -raportissa yhtä lailla Juha Manninen ja Pertti Rautio kuin Viljo Rasila. Manninen käsittelee artikkelissaan kansallisen ja kansainvälisen suhdetta J.V. Snellmanilla ja korostaa, että Snellmanin ajattelusta - toisin kuin joskus voi kuulla väitettävän - ei löydy tukea 'kansallisen itsekkyyden doktriinille'. Kansallisen kulttuurin merkitys ja oikeutus oli Snellmanin mielestä siinä ja vain siinä, että se tuo oman panoksensa yleisinhimilliseen kulttuuriin. Tätä ajatusta noudattaen Viljo Rasila omassa osuudessaan varoittaa eristäytymästä kansallisen kulttuurin kehtoon: kulttuurimme on osa eurooppalaista kulttuuria.

Pertti Rautio tutkii lähemmin kansallisen kulttuurin ristiriitaa. Hän kaivaa historian roskakorin jätteistä esimerkin siitä, että "puhe kansallisesta kulttuurista saattaa sisältää epäkulttuurin ja antihumanismin siemenen" (s. 43). Tällä hän viittaa 20-30-luvun 'kansallisen eheytyksen ideologiaan', jota ilmensivät mm. Akateeminen Karjala-Seura, kielitaistelu, kaunokirjallinen konservatismi - koskenniemeläisyys - ja vaikkapa Yrjö Ruudun valtio-oppi. Rautio ammentaa ajatuksensa Raoul Palmgrenin *Suuresta linjasta* (Palmgren 1948) ja esittää, että itseenäisyyden alkutaival merkitsi petosta kulttuurimme humanistis-edistyksestä 'suurta linjaa' kohtaan. Patoavaa tukahdutusta vastaan taisteli oppositiokulttuurina mm. modernismi, jonka piirissä toisensa löysivät vasemmistolaiset ja ruotsinkieliset taiteilijat. Suuri linja hajosi pieniksi puroiksi, joiden vesi ei kuitenkaan ollut tuota sameaksi käynnyttä kotimaista, vaan pulppusi yleiseurooppalaisista, raikkaista lähteistä.

Hieman toisenlaisia - sanoisinko totutumpia - näkökulmia sisältyy Yrjö Littusen ja Pertti Karkaman artikkeleihin. He muistuttavat ylikansallisen kulttuurin vaaroista, korruptoivasta vaikutuksesta, Littunen tekemällä katsauksen kulttuurin muutosta käsittelevään sosiologiseen tutkimukseen ja Karkama puolestaan viittaamalla massavihteeseen.

Littunen tähdentää, että sellaiset antropologian ja sosiologian usein neutraaleina nähdyt käsitteet kuin akkultraatio, diffuusio, kulttuurin muutos tai modernisaatio ovat käyttönsä vuoksi hyvin leimautuneita. Hän kertoo myös hätkähdyttävän esimerkin Kanadan eskimoväestön keskuudessa tapahtuneesta "kulttuurisesta uudelleensijoittumisesta": vastikään paimentolaiselämän kaupunkilaiseen palkkatyöhön tai sosiaalihuoltoon vaihtaneet Inuitit katsovat tv:tä keskimäärin seitsemän tuntia päivässä - suomalaiskatsoja sentään tyyty pariin tuntiin.

Karkama on Raution tavoin 'suuren linjan' jäljillä ja tutkii, miten massavihteiden ohella yhtäältä modernismi ja toisaalta realismi kirjallisina virtauksina suhteutuvat tai sijoittuvat tuohon linjaan. Karkaman massakulttuurimäärittelmä on tiettyyn pisteeseen asti mielestäni päte-

vä ja ansiokas. Hän pitää massavihteiden teoksia pelkistyksinä: "Niiden olemus perustuu abstraktiin yhteisyyteen, vertailulla esiin saatuun yleisyyteen" (s. 74). Niiden tuotannossa sekä henkinen työ että aineellinen valmistus ovat reusoituneet saman työprosessin symmetrisiksi osiksi sekä niiden kulutus pelkäksi, yksinkertaiseksi työvoiman uusintamiseksi, jolloin se on vain palkkatyön osa ja jatke. Se missä Karkaman määrittelyn pätevyys lakkaa, on massakulttuuriin mahdollisesti liittyvä emansipatorinen aines. Myös massakulttuuri - niin uskon - voi työstää taiteellisia 'tuotantovoimia', so. olla produktiivista eikä vain reproduktiivista!

Esityksensä jatkossa Karkama tuomitsee haavikkolaisen älymystömodernismin tunnettuun tapansa, ja tuomion saa myös Ahon, Ruuthin, Salaman, Sinkkosen jne. edustama realismi, josta on kadonnut "yleisyyden ja erityisen välinen ristiriita, mikä merkitsee usein latteata individualismia" (s. 79). Karkaman - mielestäni tympeä ja tosikkoomainen - näkemys on, että nykyrealismissa 'analyysi' jää puutteelliseksi: "Dialektinen näkemys kehitystendensseistä on useimmiten tiedostamattomissa" (s. 80).

Ensi katsomalla Tarmo Malmbergin artikkeli, joka käsittelee elokuvan sosiaalhistorian käsitteistä, tuntuu putoavan Kansallinen kulttuuri-kokoelman yleislinjan ja tematiikan ulkopuolelle. Mutta silloin, kun tutkimus lähestyy sitä ovea, josta avautuvat kulttuuristen muutosten kysymykset, saattavat Malmbergin esittämät tutkimushorisontit osoittautua ensiarvoisiksi ja välttämättömiksi. Malmberg hahmottelee kolme erilaista tulkintaa elokuvan kehityksestä - elokuvan sosiaalhistoria yleisön fantasiatarpeiden historiana (Siegfried Kracauer), eri aikakausien 'näkemisen historiana' (Pierre Sorlin) sekä elokuvan muotokehityksen ja sitä vastaavan luokka/kerrostuma/yleisörakenteen historiana (Arnold Hauser). Näiden kaikkien yhteisenä ongelmana Malmberg näkee sen, kuinka edetä elokuvayleisön subjektiviteettiin, kuinka selittää suosiota. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta yrityksestä hän tarkastelee Martti Soramäen (esim. 1980) esittämää teoriaa elokuvan kehityksen suurista linjoista. Soramäen keskeiset näkemykset Malmberg

Klassikot lehdistöstä

kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi hyvin perustellulla tavalla puuttuen sekä teorian ongelmiin (muodin, yleiskulttuurin ja nuorisokulttuurin käsitteiden ja käytön probleemi) että Soramäen sen tueksi esittämän empirian ohuuteen.

Jos käsillä olevaa raporttia yhdistää se myönteinen piirre, että se *problematisoi* kansallisen kulttuurin käsitettä, on muistutettava myös eräästä puutteesta: se miten "paikalliset, kansalliset ja kansainväliset kulttuurin tasot vaikuttavat toisiinsa ja ovat riippuvaisia toisistaan" (Littunen, s. 59) - ydinkysymys! - jää koelmassa vaille *kehittelyä*. Ongelma odottaa yhä ratkaisuaan.

Lukija jää kaipaamaan myös lisää konkreettisia tarkasteluja kulttuurien vuorovaikutuksesta. Paljon tällaista tutkimusta ei Suomessa tosin ole tehty, mutta juuri siksi olisi ollut mielenkiintoista kuulla tuloksia vaikkapa Turun yliopiston historian laitoksella käynnissä olevasta amerikkalaiskulttuurin tuloa Suomeen käsittelevästä projektista.

Heikki Hellman

KIRJALLISUUS

LENIN, V.I. Artikkelista 'Arvostelevia huomautuksia kansallisuuskysymyksestä'. Teoksessa LENIN, V.I. *Kirjallisuudesta ja taiteesta*. Moskova, Kustannusliike Edistys, 1973 (1913), s. 77-96.

MALMBERG, Tarmo. Viestintä ja kulttuuri. Tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-1981). *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Julkaisuja*, sarja C: 2, 1981.

PALDÄN, Leena. Kulttuuritutkimus brittiläisittäin. *Sociologia*, 17 (4), 1980, s. 303-307.

PALMGREN, Raoul. *Suuri linja. Arvidsonista vallankumouksellisiin sosialisteihin: kansallisia tutkimuksia*. Helsinki, Kansankulttuuri, 1976 (1948).

SORAMÄKI, Martti. Joukkoviihde muotina. Monikansallisen viihdeteollisuuden sosiologista tarkastelua. Tiedotusopin lisensiaattityö, Tampereen yliopisto, 1980.

Marx und Engels über die Presse 1839-1895. Chrestomathie. Karl-Marx Universität Leipzig, Sektion Journalistik 1975. Teil I-II, 732 s.

Vallankumouksellisen työväenluokan ja kommunistisen lehdistön kehitys on erottamattomasti sidoksissa Karl Marxin ja Friedrich Engelsin nimiin. Yhdessä marxismien perustajat edustivat ensimmäisinä uudentyyppistä journalismia, joka pyrki muuttamaan säännöllisesti ilmestyvän lehdistön työväenluokan luokkataistelun aseeksi, uuden maailmankatsomuksen levittämisen, työväenjoukkojen poliittisen valistamisen ja kasvattamisen välineeksi ja keinoksi niiden järjestämiseksi luokaksi.

Marxin ja Engelsin käytännöllinen ja teoreettinen journalistinen työ merkitsee käännekohtaa journalismin historiassa. Tämä on proletaarisen lehdistön kehitystä erittelevän marxilais-leniniläisen tutkimuksen peruslähtökohta. Tämä muodostaa myös olennaisen motiivin Karl Marxin ja Friedrich Engelsin lehdistöstä esittämien lausuntojen, johtopäätösten ja periaatteiden lukemiston julkaisemiselle.

Lukemiston venäjänkielisen alkuperäisteoksen laatija, dosentti S.M. Gurevič toteaa esipuheessaan, että Marxin ja Engelsin lausunnot muodostavat suljetun peruskäsitysten ja ajatusten järjestelmän journalismin roolista ja tehtävästä, periodisen lehdistön olemuksen ja kehityksen lainalaisuuksista sekä journalistisen työn eri puolista. Tämä klassikoiden henkinen perintö muodostaa perustan, jolle koko vallankumouksellisen marxilaisen, proletaarisen ja sosialistisen journalismin järjestelmä on pystytetty. Marx ja Engels eivät kuitenkaan koskaan kehittäneet mitään erityistä "lehdistäteoriaa".

Tässä arvostelussa kiinnitetään huomiota vain joihinkin olennaisiin aspectteihin, jotka ovat 'johdettavissa' lukemistoon sisältyvistä lehdistön tehtäviä käsittelevistä klassikoiden eri teosten ja artikkeleiden otteista sekä kirjeenvaihdosta. Merkittäviä ovat tällöin Marxin ja Engelsin ajatukset journalismin paikasta luokkayhteiskunnassa ja lehdistön merkityksestä yleensä yhteiskun-